

"והגדת לבנך", פסח כחג של שיח בין-דורי/ ד"ר אליזבט גולדוין

חג הפסח עוצב עוד לפני יציאת מצרים שהוא נועד לציין, שכן, עוד לפני יציאת מצרים אמר ה' למשה: "וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזָכְרוֹן וְחֻגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּגוּהוּ. שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ... (שמות יב יד - טו) וראה זה פלא, אנחנו באמת זוכרים ועדין אוכלים מצות. מהו סוד כוחו של הזיכרון הזה ששרד מבעד לאלפי שנים ועל פני כמעט כל כדור הארץ?

סוד הזיכרון הוא העברתו, העברת הסיפור מדור לדור. "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" כתוב בהגדה. אבל הרי אנחנו לא באמת יצאנו ממצרים. הרעיון הוא שכל אחד מאיתנו, בכל דור ודור, מוזמן למצוא ביציאת מצרים משמעות הנוגעת לו ולימיו. אנו מוזמנים להתבונן בשיעבודים האישיים שלנו, וגם בשיעבוד הקיים בחברה שלנו ולשאוף ולפעול ליציאה משיעבודים אלה לחירות.

לא בכדי ראו עצמם החלוצים של העליה השנייה כמי שיצאו בעצמם משעבוד ארצות הגולה וכמי שבדומה לאבותינו, נכנס לארץ המובטחת. ונדמה שהיום, הצווי החוזר של "כְּאֶזְרַח מִכֶּם יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אֲתֶכֶם וְאֶהְבֶּתְ לוֹ כְּמוֹדְךָ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ויקרא יט לד) אקטואלי מתמיד כשאנו מתמודדים עם אתגרים של פגיעה בקבוצות אוכלוסיה שלמות רק בשל זהותן או צבע עורן. גרים בתנ"ך הם זרים. אנחנו היינו גרים במצרים ולכן עלינו לנהוג בהגינות ומעבר לכך עם גרים בקרבנו. אנחנו היינו גרים, מיעוט זר בארצות גלותנו השונות וכעת עלינו להתייחס בהגינות ומעבר לכך עם המיעוטים והזרים שבקרבנו: יהיו אלה עולים חדשים מחבר המדינות ואתיופיה, ערבים, פליטים אפריקאים ומהגרי עבודה.

ומשמצאנו את משמעות סיפור יציאת מצרים הרלוונטית לנו, אנו נדרשים להעביר את הסיפור לדור הבא. "וְהָיָה כִּי תֵבֵאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן יְהוָה לְכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר... וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבָדָה הַזֹּאת לְכֶם. וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרָיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרָיִם וְאֶת בְּתֵינִי הִצִּיל." (שמות יב כה - כז)

הגדת פסח בנויה ככלי חינוכי להעברת הסיפור. המעשים הפולחניים – הטבלת הירקות במי מלח, אכילת החרוסת והמרור, האפיקומן שנוצרו מסורות של משחק סביבו – נועדו לסקרן את הילדים ולגרום להם לשאול שאלות. ואכן, ה"מגיד", החלק של ליל הסדר שבו "מגידים", מספרים את הסיפור, נפתח, לא במקרה, בארבע הקושיות שמוטל על הבן או הבת הצעירים ביותר לשאול: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?...? איזו התרגשות... והתשובה לא מאחרת לבוא, "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה. וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מְשַׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרָיִם. וְאִפִּילוּ כָלֵנוּ חֲכָמִים, כָּלֵנוּ נְבוֹנִים, כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בְּיִצִּיאַת מִצְרָיִם. וְכָל הַמְרַבֵּה לְסַפֵּר בְּיִצִּיאַת מִצְרָיִם הָרִי זֶה מְשַׁבַּח" (מתוך ההגדה). גם כאן ברור שזה הסיפור שלנו, שיש לו משמעות עבורנו ולא רק כזיכרון עבש.

אבל הרי כולנו יודעים שלצעירים לא תמיד יש סבלנות לשמוע סיפורים, גם לא את הסיפורים האישיים של כל אחד מאיתנו?! ארבעת הבנים של ההגדה, החכם, הרשע, התם ושאינו יודע לשאול, הם צורה להראות כיצד בנים שונים שואלים שאלות שונות ויש לענות עליהן בהתאמה. המשנה מציעה "לפי דעתו של בן, אביו מלמדו" (פסחים פרק י משנה ד), כלומר שסיפור יציאת מצרים צריך להיות מותאם לבן או לבת המסוימים לגיל, לשלב ההתפתחותי, לתחומי העניין ולסקרנות המיוחדים להם. יש כאן עיקרון חשוב ולא קל ליישום: הדרך לגרום לאנשים צעירים, ילדינו ונכדינו, להתעניין בסיפורים שלנו היא להתעניין בסיפורים שלהם. נכון שהם צעירים וחסרי ניסיון אבל יש להם סיפורים, תחומי עניין, שאלות מטרידות. ההקשבה שלנו תתוגמל בהקשבה שלהם. ועוד, אם נקשיב להם, נוכל להתחבר אל תחומי העניין שלהם בסיפור שלנו. ילדים בגיל ההתבגרות עסוקים למשל בשאלות של התמכרות. כמעט לכל אחד מהם יש חבר או חברה שמתמודדים עם בעיות שתיה, אנורקסיה או עישון סמים. אלה שיעבודים ששווה להסתכל עליהם בעזרת המונחים של שיעבוד וחירות, שהם כלים להתמודדות עם הפיתויים והחרדות שדברים אלה מעוררים.

לסבא ולסבתא יש לפעמים יותר פנאי ממשי ונפשי להקשיב לילדים מן ההורים שלהם, הטרודים בפרנסה. בלי להיכנס להוצאות כספיות ולאתגרים ארגוניים, הבילוי המשותף עם הנכדים, הכולל הקשבה והתעניינות בהם יכול להיות נכס גדול ומהנה לשני הצדדים.

במידה שנשכיל להתחבר אל סיפור יציאת מצרים בעצמנו, לגרום לו להיות משמעותי עבורנו, כך ניטיב להעבירו לדור הבא. וזה היופי הגדול: ירשנו מאבות אבותינו ואמות אמותינו את הסיפור הזה ואת המנהגים היפים הקשורים אליו. חובתנו וזכותנו היא להעבירו לדורות הבאים.